

Riktlinjer för hantering av forskningsdata

Publicerad: 2022-02-22

Beslutsfattare: Anders Fällström.

Ansvarig funktion: Universitetsbiblioteket

Handläggare: Anders Danielsson

Beslutsdatum: 2022-02-22

Giltighetstid: Tillsvidare

Senaste översyn: 2022-02-17

Sammanfattning: Riktlinjernas syfte är att beskriva och förklara de olika aspekter och principer som medarbetare vid Mittuniversitetet har att ta hänsyn till vid hantering av forskningsdata. Riktlinjerna kan genom stöd- och vägledning vara ett dokument som underlättar en god och ändamålsenlig hantering av forskningsdata i linje med de ökade krav som ställs av olika aktörer inom forskarsamhället beträffande god hantering av forskningsdata. Riktlinjerna kompletterar Mittuniversitetets policy för hantering av forskningsdata.

Tidigare versioner: -

Innehållsförteckning

Riktlinjer för hantering av forskningsdata.....	3
Syfte.....	3
Definition av forskningsdata.....	3
Definition av metadata	3
FAIR-principerna.....	4
Datahanteringsplaner.....	4
Forskningsdata i samverkan med andra.....	5
Ansvaret för forskningsdata	5
Forskningsdata och forskningsresultat	6
Tillgängliggörande av forskningsdata enligt FAIR.....	6
Forskningsetiska samtycken.....	7
Forskningsdata som allmän handling	7
Informationssäkerhet	8
Bevarande och gallring av forskningsdata.....	8
Stödfunktion – DAU	9

Riktlinjer för hantering av forskningsdata

Syfte

Riktlinjernas syfte är att beskriva och förklara de olika aspekter och principer som medarbetare vid Mittuniversitetet har att ta hänsyn till vid hantering av forskningsdata. Riktlinjerna är ett dokument som genom stöd- och vägledning underlättar en god och ändamålsenlig hantering av forskningsdata, i linje med de ökade krav som ställs av olika aktörer beträffande god hantering av forskningsdata. Riktlinjerna kompletterar Mittuniversitetets policy för hantering av forskningsdata (DNR: MIUN 2020/1906). Se även vår webbsurs om forskningsdata för mer information.¹

Definition av forskningsdata

Forskningsdata i det här dokumentet avser digital information som har samlats in för att analyseras i ett vetenskapligt syfte. Exempel på forskningsdata är statistik och mätdata, transkriberade intervjuer och enkätsvar, resultat från experiment, observationer från fältarbete, inspelade intervjuer (video/ljud) och bilder.

Definition av metadata

Metadata är strukturerad information som används för att beskriva och kategorisera digital information, det vill säga "information/data om data". Det finns olika typer av metadata: beskrivande, administrativa eller strukturella. Beskrivande metadata kan vara exempelvis titel eller författare, administrativa metadata kan vara filformat, licenser och rättigheter medan strukturella metadata kan vara exempelvis en statisk länk såsom en DOI (Digital Object Identifier).

¹ <https://www.miun.se/medarbetare/forskning/hantera-forskningsdata/>

FAIR-principerna

På EU och nationell nivå finns krav att offentligt finansierad forskning ska göras fritt tillgänglig. Det innefattar både vetenskapliga publikationer och tillhörande forskningsdata. Till följd av detta ska *all* forskningsdata som finansieras helt eller delvis med offentliga medel hanteras i enlighet med de internationellt vedertagna FAIR-principerna.

Att hantera forskningsdata enligt FAIR-principerna innebär att göra data sökbara (*Findable*), tillgängliga (*Accessible*), interoperabla (*Interoperable*) och återanvändbara (*Reusable*). En vinst med att hantera data FAIR är att maskinläsbarhet tas i beaktande. FAIR betyder inte per automatik att data ska tillgängliggöras öppet, men det ska däremot beskrivas och göras sökbar. Principerna är förenliga med devisen "så öppen som möjligt, så begränsad som nödvändigt" (*as open as possible, as closed as necessary*).

Datahanteringsplaner

Mittuniversitetet rekommenderar att en datahanteringsplan upprättas för de forskningsprojekt som innehåller forskningsdata. Flera forskningsfinansiärer ställer krav på upprättande av datahanteringsplaner för de projekt som beviljats medel.

En datahanteringsplan är ett dokument som på ett strukturerat sätt ämnar beskriva hanteringen av forskningsdata i ett projekt. Datahanteringsplanen bör täcka in projektets alla faser från planering och insamling, skapande, eller generering av data, till analys, publicering och arkivering. Planen gör det enklare att hålla ordning på sina data under projektets gång och kan även göra det lättare att uppfylla FAIR-principerna. Dessutom kan upprättandet av en datahanteringsplan underlätta vid sammanställandet av en ansökan om etikprövning.

DMPonline är ett verktyg för att skapa datahanteringsplaner som rekommenderas av forskningsfinansiärer, bl.a. Vetenskapsrådet. Mittuniversitetet råder forskare att använda DMPonline för att skapa

datahanteringsplaner och erbjuder även support, granskning av datahanteringsplaner och handledning.²

Forskningsdata i samverkan med andra

Frågan om huvudmannaskap och vem som är ansvarig för forskningsdata kan kompliceras i forsknings-samverkan med andra lärosäten, organisationer, privata företag eller sjukvården.

Vid skapandet av en datahanteringsplan bör avtal upprättas mellan parterna, som styr hur samarbetet ska fungera och hur forskningsdata kommer att hanteras inom ramen för projektet. Avtal i den delen kan till exempel handla om vem som ansvarar för vilken data, hantering av känsliga uppgifter eller kostnader förknippade med datahanteringen.

Ansvar för forskningsdata

Forskningshuvudman är enligt definitionen i etikprövningslagen (lagen om etikprövning av forskning som avser människor (SFS 2003:460)) "en statlig myndighet eller en fysisk eller juridisk person i vars verksamhet forskningen utförs". Det är forskningshuvudmannen som, tillsammans med den enskilde forskaren, är rättsligt ansvarig för att verksamheten följer reglerna i etikprövningslagen. Utöver det ansvar för datahanteringen som följer av rollen som forskningshuvudman, är Mittuniversitetet en statlig myndighet med arkivansvar.

Arkivlagstiftningen utgör ett tvingande regelverk och behandlar frågor om hur handlingar ska bevaras och gallras vid en myndighet. Det är också lärosätet som enligt offentlighetsprincipen bedömer huruvida vissa data ska lämnas ut vid begäran. Dataskyddslagstiftningen innebär ytterligare ansvar för lärosätet vid hanteringen av forskningsdata som innehåller personuppgifter.

² Som forskare på Mittuniversitetet har du fri tillgång till DMPonline: <https://dmponline.miun.se>

Forskningsdata som samlas in vid Mittuniversitetet tillhör som huvudregel lärosätet och det är lärosätet som är huvudansvarig för data.

Det kan förekomma undantag från lärosätets äganderätt till följd av upphovsrättsliga regler. En handling med data tillhörande ett upphovsrättsligt skyddat verk kan ändå vara föremål för arkivansvar, samtidigt som den omfattas av upphovsrättsligt skydd. Lärosätet får inte sprida handlingar fritt, utan att ta hänsyn till upphovsrätten.

Forskningsdata och forskningsresultat

Det lagreglerade lärarundantaget innebär att patenterbara uppfinningar som tas fram av lärare vid universitet ägs av uppfinnaren. Därtill finns det så kallade upphovsrättsliga lärarundantaget som innebär att läraren har upphovsrätten till verk som tas fram i tjänsten, såsom publikationer och utbildningsmaterial. Mittuniversitetet gör inte anspråk på patenträttigheter eller några andra immateriella rättigheter hänförliga till resultat av forskningen. Forskaren förväntas inte göra forskningsdata tillgängliga innan resultaten av forskningen är publicerade.

Vad som anses vara forskningsdata respektive forskningsresultat bör i de flesta fall vara tydligt. Om det uppstår frågor kring gränsdragningen mellan forskningsdata och forskningsresultat bör dessa frågor hanteras i samråd med Mittuniversitetets stödfunktion för hantering av forskningsdata DAU (Data Access Unit).

Tillgängliggörande av forskningsdata enligt FAIR

I vilken grad forskningsdata kan göras öppet tillgängligt eller inte är en bedömning som sker från fall till fall. Bedömningen kan påverkas av bestämmelser i lag och av forskningsetiska överväganden och görs i samråd med DAU-funktionen. En sådan bedömning görs innan data har samlats in och bör dokumenteras i en datahanteringsplan för respektive projekt.

En finansiär kan kräva att forskningsdata ska publiceras öppet tillgängligt för att bevilja ansökan om forskningsmedel, en finansiär kan också ha

begärt att data ska hanteras konfidentiellt. Om en sådan överenskommelse finns kan data inte göras öppet förrän ett eventuellt tidsembargo har löpt ut. En sådan överenskommelse påverkar inte nödvändigtvis möjligheten för någon att begära ut data enligt offentlighetsprincipen. För att inte lämna ut handling eller del av handling (data) vid förfrågan krävs att det finns stöd i offentlighets- och sekretesslagen (SFS 2009:400).

Data kan göras tillgängligt i olika grad och ändå anses vara hanterade enligt FAIR-principerna. När data är sekretessreglerad enligt offentlighets- och sekretesslagen kan bara metadata göras tillgängligt under tiden som sekretess gäller. I andra projekt kan sammanställda data kanske publiceras öppet medan rådata endast lämnas ut vid begäran. Det finns även projekt där all data kan och ska vara öppet tillgängligt. Det finns möjlighet att välja mellan olika tillgänglighetsnivåer för delning av data. Forskaren i samråd med projektledaren ansvarar tillsammans med DAU för att ange lämplig nivå. Några exempel på anledningar till att forskningsdata inte kan tillgängliggöras öppet är att den innehåller personuppgifter, omfattas av sekretess enligt offentlighets- och sekretesslagen, är säkerhetsskyddad eller att det finns etiska aspekter som hindrar öppen tillgång till data.

Forskningsetiska samtycken

När forskningsdata utgörs av uppgifter från personer som deltar i en forskningsstudie har personerna normalt sett lämnat sitt samtycke för deltagande i forskningen. Detta samtycke är i vissa fall begränsat till den enskilda forskningsstudien. Sådant begränsat samtycke utgör ett hinder mot öppen delning. Om forskningsdeltagaren har samtyckt till att forskningsdata används även i annan forskning *kan* det göras öppet under förutsättning att det inte innehåller sekretesskyddade uppgifter. Sådana uppgifter kan till exempel vara känsliga personuppgifter.

Forskningsdata som allmän handling

Forskningsdata inom universitetets verksamhet arkiveras och kan därefter begäras ut av var och en i egenskap av allmän handling. Rätten att ta del av allmänna handlingar är begränsad av sekretessreglerna i offentlighets- och

sekretesslagen. Det är alltså sekretessreglerna som sätter gränsen för vad som kan hållas konfidentiellt om någon begär att få ta del av lagrat forskningsdata. Frågan huruvida forskningsdata ska göras öppet tillgänglig eller inte är av betydelse för spridningen och återanvändningen men det påverkar inte frågan om forskningsdata är offentligt eller sekretessbelagt.

Informationssäkerhet

Informationssäkerhet handlar om att skydda information från olika typer av hot, som insyn från obehöriga eller att informationen förvanskas. Forskningsdata ska i enlighet med FAIR-principerna vara så öppen som möjligt men så begränsad som nödvändigt samtidigt som all data ska skyddas från att läcka ut, förvanskas eller förstöras. Ett säkerhetssystem för att skydda data består av tre olika delar: en teknisk, en fysisk och en organisatorisk. De tre delarna ska komplettera varandra och skapa ett säkert system.

Forskningsdata ska hanteras så att det går att säkerställa att informationen skyddas mot obehörig åtkomst (konfidentialitet), felaktiga förändringar (riktighet), samt att informationen finns tillgänglig då den behövs (tillgänglighet). Det är också viktigt att säkerställa att informationen inte ändrats, eftersökts eller lämnats ut till någon som inte har behörighet att ta del av den.

Informationsklassning är en viktig del för att uppnå bra informationssäkerhet för dina forskningsdata. Informationsklassningen är avgörande för vilken lagringsyta som kan användas för hantering av forskningsdata. På Mittuniversitetet finns riktlinjer för hur informationsklassning ska gå till, se *Modell för klassificering av information* DNR: MIUN 2020/2488.

Bevarande och gallring av forskningsdata

Forskningsdata ska bevaras och arkiveras så länge det är möjligt, men i vissa fall kan det vara tillåtet att gallra/förstöra data tidigare. Aktuell information och giltiga gallringsbeslut finns på Mittuniversitetets webb, arkiv och diarium.

Stödfunktion – DAU

På Mittuniversitetet finns en stödfunktion kallad DAU (Data Access Unit) bestående av representanter från centrala delar av förvaltningen. Denna funktion ska verka stödjande och samrådande med lärosätets forskare vid hantering av forskningsdata, datahanteringsplaner och öppna data.

Stödfunktionen kan ge råd och rekommendationer om exempelvis frågor rörande registrering av metadata, juridik, arkivering, lagring och tekniska lösningar. DAU-funktionen ingår i ett nationellt nätverk där merparten av svenska lärosäten ingår under ledning av SND (Svensk nationell datatjänst). Universitetsbiblioteket har en samordnande och delegerande roll på Mittuniversitetet. Stödfunktionen kan nås på följande adress:

researchdata@miun.se